

ה"קרימצ'אקים"

מאת ג. קרסל

יחזקאל קרן. יהדות קרים מקדמותה ועד השואה. ירושלים, הוצאת ראובן מס, תשמ"א/1981. 337 עמ' תמונות.

צליל מיוחד היה אצלנו לחיבה "קרימצ'אקים". אנו לא הבדלנו בין ילידי קרים ממש או אלה שנקלעו לקרים והגיעו אלינו משם. צליל זה היה מלווה במשמעות: גזע איחן וחסון, שרשי וגזעי ביותר, אנשי עבודה במלוא מובן המלה וכיו"ב. אולם מה ידענו על יהדות קרים? ההיסטוריוגרפיה שלנו לא הגיעה לפינה זו, שלא היתה כה נידחת, שהרי שכנה על חופו של הים השחור והתעבורה לשם, מאודיסה למשל, לא היתה כה מסוכנת וקשה. ואף על פי כן אך פה ושם עסקו ביהדות קרים, בין אלה אפריים דיינארד במאה הקודמת ובימינו יצחק בן-צבי, אם במחקרו על ה"קרימצ'אקים" (י. בן-צבי, כתבים, נדחי ישראל, עמ' 204 ואילך) ואם ברשימה ביבליוגרפית על ספרותם של יהודי קרים ("קריח ספר" כ"ח, תשי"ב, עמ' 251 ואילך). ורק בימינו קם לנו גואל לתולדותיה של גולה זו במחבר הספר שלפנינו, שהלך לעולמו ממש עם הופעת הספר. וכבר כמה שנים לפני הופעת ספרו זה פירסם ספר חשוב ביותר: "ההתישבות החקלאית היהודית בחצי האי קרים" (כשנות 1922-1947. ירושלים, ש.זק, תשל"ג).

המחבר היה יליד קרים (תיאודוסיה) וספג הרבה מסורות אישיות ומקומיות וכן עסק במשך שנים בחקר יהדות זו אם בכילוש אחרי מקורות ואם בניפוי העתונות היהודית (עברית יידיש ורוסית). שממנה ארה כל ידיעה וגרגיר ידיעה על יהודי קרים, מהגולות העתיקות של עמנו. בעצם ניתן לחלק את ההיסטוריה של קרים לשני עידנים: מימם קדומים ביותר עד הכיבוש הרוסי, לפני כמאתים שנה (1783) ומהכיבוש הרוסי ואילך. כל זה כמובן בצורה "גסה" ופשטנית, שכן עד הכיבוש הרוסי מקופלות פרשיות היסטוריות מרובות, חילופי מימשלים ושלטונות, השפעות מהמערב ומהמזרח ועוד. בכלל הפרשיות האלה צורות תולדות-ישראל החל בתקופה ההלניסטית, במאה הראשונה לספירתם, המזרח הביזנטי "זרע" מושבות בקרים וכרגיל נהרו לשם גם אחינו, שנהנו מחופש גמור, כשל הסתגלותם לתרבות ההלניסטית,

שהיתה כנודע סובלנית ולא הקפידה על הייחוד של העממים. היהודים הגיעו לכאן אם מביזנטיה, פרס, קיוב ואם מאירופה המערבית (איטליה). וכך גדל הישוב שהתפשט בכל חצי האי. אף היתה קרים נקודת משיכה לקראים עד ימינו אנו. היתה איפוא קרים גם מרכז תרבותי יהודי חשוב, שעל כן מעיד רב גדול (1506): "זהגלו אותי עם הגולה פה עיר קיהום, ויפרו אחינו הרבנים והקראים זכרה להם אלהי לטובה אמן! זכיתי לעבוד במלאכת הקודש ומצאתי את שאהבה נפשי פה ספרים נכבדים בכתבי יד, לא ראיתי כהמה בארץ מולדתי ומהם נעזרתי..." (24).

היתה איפוא קרים ארץ קולטת יהודים מהמזרח הקרוב והרחוק ומאירופה ונוצרו שתי שכבות של יהודים דוברי טאטארית כפי הקרימצ'אקים ילידי קרים, שכן עד כיבוש קרים בידי רוסיה היתה היא תחת מימשל התאנים בחסות האימפריה העות'מאנית, וילידי אירופה המערבית. הלשון הטאטארית שגורה היתה גם כפי הקראים בגאליציה המזרחית (האליטש). כפי שתוארו בידי ראובן פאהן. אנו למדים כאן שאין כל חדש בעולם היהודי. יחס בני תיאודוסיה (לפי שמה הקודם: כפא) ל"האשכנזים", שזה מקרוב באו לא היה ייחודי. כך מספר אחד ה"קרימצ'אקים": "לא נוכל לשבת אתו (עם אשכנזי) יחדיו, יען את האשכנזי אתם יודעים..." (31) ואף על פי כן חיו וחינו יחד במשך דורות ואפילו באחוזה וריעות, כפי שמעידה ההיסטוריה של גולה זו. מאירופה הגיעו רבנים ובזמן החדש מורים עברים וכן מירושלים, הלא הוא הרב חיים חזקיהו מדיני, יליד ירושלים. בעל הספר ההלכי הנודע "שדי חמד", שכתב ברכנות קרים במשך שלושים ושלוש שנים (1866-1899) וחזר אחר כך לארץ וכיהן ברכנות בחברון. קשה לשער השפעתו של רב זה על יהדות קרים. מקום רכנותו היה קראסובזאר, אולם מצודתו היתה פרושה לא רק על פני כל יהדות קרים אלא גם על עולם הרכנות כימי. ספרותם של יהודי קרים אינה רבה אבל בעלת ייחוד. ברם זכה חבל-ארץ זה למחזור שירים וסוניטות מאת שאול טשרניחובסקי, שקטעים מובאים בספרנו במקומות שונים. אולם קיימה יהדות זו קשר הדוק במשך הדורות עם שאר הגולות והתפוצות, לרבות ארץ ישראל. שבהם היו מיוחד פרקים היסטוריים-תיאוריים לערים ולישובים השונים, שבהם היו וחיו יהודים: סבסטופול, סימפרופול, תיאודוסיה, יאלטה, ייבפאטריה, קראסובזאר, קרטש ועוד ועוד. ככלל תיאורים אלה משולבים גם שמותיים של אישים שונים שבלטו בתחומי ציבור וספרות. משום כך נצטרתי שנפקד מהספר שמו של חלוץ הספרות הפילוסופית בעברית: דר. יהודה יונוביץ, יליד סבסטופול, שאביו כיהן שם ברכנות (הוא נזכר כ"רב דמתא" בעמ' 163). אין פוסח מחברנו גם על הקראים וגם על הפרשה שאינה נעימה ביותר: אפלייתם לטובה כשל הדגשתם למימשל הצאר, שהם שונים ואחרים מהיהודים ועל כן אין להטיל עליהם גזירות והגבלות, שהוטלו על היהודים. ואכן המימשל קיבל טיעון זה.

מקום מיוחד בזמן החדש בתולדות יהודי קרים תופסות התנועה הציונית והעליה לארץ. בפרקים אלה משולב פעלו של טרומפלדור בזמן עשייתו הקצרה שם ומסע ההסברה שערך בערי קרים. ואכן גדוד העבודה נוצר על ידי חלוצי קרים ואיש קרים, יצחק קנב, שנודע לנו כאיש קופת חולים ומי שהניח יסוד לביטוח הלאומי, היה בין מגיני תל-חי. יוסף קרט, שנודע אצלנו כמקים "מגן דוד אדום", נודמן ב-1918 לסימפרופול ונפגש שם עם יצחק שדה, שאירגן את תנועת הצופים שם, אומר הוא: "יצחק לדוברג (שדה) העתיק הרבה מאוד דגמים מהפעילות בצופים בקרים — אל הפלמ"ח בארץ" (שיחות סביב מדורה, יצירת "קואקים" בארץ ישראל ועוד). ויורשה לי להזכיר "קרימצ'אק" (איני יודע אם היה "אמיתי" או לא) אחד מראשוני גדוד העבודה (התפלמס עם כ. כצלנסון מעל עמודי "דבר" בענייני הגרוד) ומיקירי תנועת העבודה בארץ, שיחד עם כך לא ידעתי כמותו לבקיאות בכתבי ז'בוטינסקי — הלא הוא דב

משה דוכן שהיה בארץ משפטן נודע, נתן ביסטריצקי, המשורר אלישע רודין וכן את דוד זכאי, שנתעכב בקרים בשנות מלחמת העולם הראשונה (יצא בקיץ 1914 עם תלמידי הגימנסיה הרצליה, בני רוסיה, לחופשה וביניהם גם צבי פרייגרזון) ועוד ועוד, לאמור, היתה זו יהדות דשנה ושרשית ופתוחה במיוחד לעברית ולארץ-ישראל.

המחבר פירסם כאן זכרונות על בית אביו ומשפחתו בקרים וכן מצויים כמה פרקי זכרונות אם מבני קרים ואם מאנשים שחיו ופעלו שם - כך מאחותו של פרופ' בנימין מזר (מזר כתב גם הקדמה לספר). מכל אלה עולים פרקים, לא ידועים ביותר, מחייה של יהדות קרים, שרק תודות לשקידתו של המחבר הועלו מתהום הנשיה. חותמים את הספר פרקי השואה, שבכך הסתים הפרק האחרון של יהדות קרים.

ספר רב-חשיבות לפנינו. כאן הוצב ציון מפואר ליהדות בלתי ידועה וכן הציב לעצמו המחבר ציון-נצח בספרות ההיסטוריוגרפית שלנו. ■

שרירא, שסימל את כל הטוב והנעלה, שתרמו ה"קרימצ'אקים" לבנין הארץ.

בדרך כלל חיו יהודים בשלווה עד תקופת הכיבוש הרוסי. בתקופה זו אירעו פרעות ביהודים בכמה ערי קרים (סימפרופול, סבסטופול). אולם יחד עם כך היתה קרים מרכז ציוני משלהי המאה הקודמת ובסתיו 1919 נשלח לשם מטעם ההסתדרות הציונית מאיר דיזנגוף ובהשתתפותו התקיימה התייעצות ציונית בעירת רייגים וכורמים בקרים (בלאקלאבה) ומהדו"ח הקצר של כינוס זה אנו למדים על הפעילות המוגברת של ההסתדרות הציונית בדרום רוסיה וכן על העליה לארץ כתוצאה מפעילות ציונית זו. אנו נתקלים כאן על כל שעל ושעל בשמות, שהיה, לדעתי, צורך להאריך במקצת עליהם ופעלם בתנועה הציונית בקרים. כך אנו מוצאים את גינדס, הוא כמוכן הינדס (186), חיים פרידמן, מי שניהל לאחר מכן פעולות התרבות של מועצת פועלי תל-אביב ועל שמו החדש: אבשלום, מצוי עתה מכון מחקר לידעת הארץ באוניברסיטת תל-אביב,